Rare Book Dept.
No. ★★G.409.170
~~Treasure Room~~
The Public Library of the City of Boston.

Ex Libris Edouard RAHIR

[285] ARS MORIENDI ex variis sententiis collecta cum figuris.

Gothic Letter, 14 *leaves, title-cut* (*repeated at end*) *and* 11 *other full-page woodcuts, each surrounded by an unusual ornamental border white on black ground.*

4to, *morocco.* Nuremberg, Johann Weissenburger, [*c.* 1509-10].

THE FIRST OF WEISSENBURGER'S LATIN EDITIONS.

The title-cut shows a sick man in bed, with attendants. There are eleven other full-page cuts depicting the trials of a dying man, COPIED FROM THE BLOCK-BOOK EDITIONS; each is surrounded by a border of foliage, white on black ground, with figures, such as Death with bow and arrow pursuing a youth, two wild warriors, a skeleton, and Pyramus and Thisbe. A final full-page cut represents the Almighty enthroned among the Angels and showing Christ on the Cross.

Josiah H. Benton.
Oct 1 1902
Y

Ars moriendi ex

Varijs ſententijs collecta cum Figuris ad reſiſtendū in mortis agone diabolice ſuggeſtioni valens cui libet Chriſtifideli vtilis ac multum neceſſaria.

eines
menſch
vnd
gut

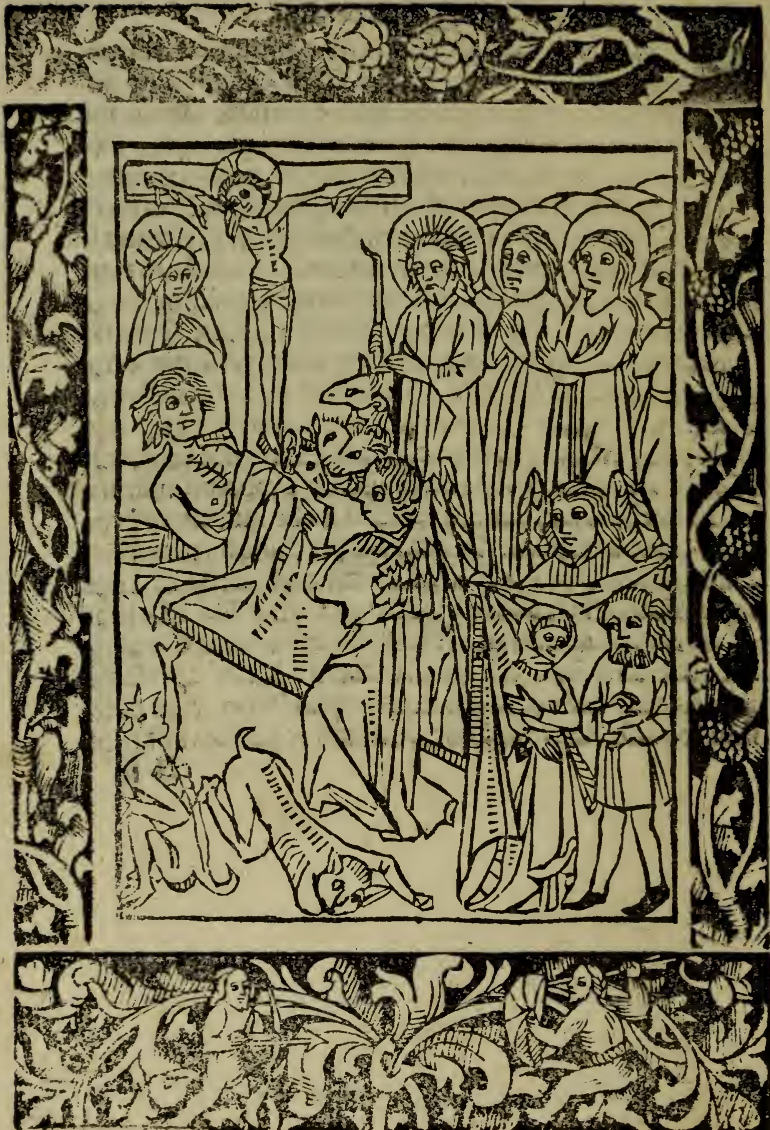
Quãuis ſꝫ m phm.iij.Ethicoꝝ.

Om̃ium terribiliũ mors corpis ſit terribiliſſima. Morti tñ anime nullatenus eſt cõparanda: teſte Auguſtino qui ait: Maius eſt damnũ in amiſſione vnius aĩe quã mille corporum. Teſte etiã Bernhardo qui dicit: Totus iſte mundus ad vnius anĩe preciũ eſtimari nõ põt: mors ergo anĩe tanto eſt horribilior: atqꝫ deteſtabilior: quanto anima corpe eſt nobilior atqꝫ precioſior. Cũ ergo anima tante precioſitatis exiſtat ⁊ dyabolus pro morte ipſius eterna hoĩem in extrema infirmitate maximis tẽptationibus infeſtat. Ideo ſumme neceſſariũ eſt: vt hõ anime ſue ꝓuideat: ne morte illa perdatur. Ad qđ maxime expediens eſt vt quilibet artẽ bene moriendi de qua eſt pñs intentio: frequẽter pre oculis habeat: atqꝫ extremam infirmitatẽ mente ſua reuoluat: Quia vt ait Grego. Valde ſe ſolicitat in bõis opibus qui ſꝑ cogitat de extremo fine. Nam ſi futuꝝ malũ preconſidereꝛ facilius tollerari põt Juxta illud futura: ſi preſciantur leuius tollerantꝛ. Sed rariſſime aliquis ſe ad mortẽ diſponit tempeſtiue: eo ꝙ quilibet diucius ſe victuꝝ exiſtimet nequaqꝫ credens ſe tam cito moriturꝫ: qđ inſtinctu dyaboli fieri certum eſt. Nam plures per talem ſpem inanem ſeipſos neglexerũt indiſpoſiti morientes Et ergo nullatenus infirmo detur ſpes nimia corpalis ſanitatis conſequende. Nã ſꝫm Cancellariũ Pariſienſem: Sepe per talem falſam conſolatõem ⁊ fictã ſanitatis confidentiam certã incurrit hõ damnatõem: ante oĩa ergo inducaꝛ moriturus ad ea que neceſſario ad ſalutẽ requiruntꝛ. Pͥo vt credat ſicut bonus xp̃ianus credere debet: letos quoqꝫ ꝙ in fide xp̃i et eccleſie morietur vnitate ⁊ obedientia. Secundo vt recognoſcat ſe deũ grauiter offendiſſe ⁊ inde doleat. Tertio vt proponat ſe veraciter emendare: ſi ſuperuixerit et nunqꝫ amplius peccare. Quarto vt indulgeat ſuis offenſoribꝰ propter deũm ⁊ remitti petat ab his quos ipſe offendit. Quinto vt ablata reſtituat. Sexto vt cognoſcat deum pro ſe mortuũ

et ꝙ aliter ſaluari non poteſt niſi per meritū paſſionis chri-
ſti de quo agat deo gr̄as inq̄ƺtū valet. Ad que ſi bono corde
reſponderit: ſignū eſt ꝙ ſit de numero ſaluandorum. Deinde
ſtudioſe inducat̄ ad debitū vſum ſacramentoꝝ eccleſie. Prīo
vt per veram contritōem integrā faciat confeſſionē: alia etiā
eccleſie ſacramenta deuote recipiendo. Quiſquis vō de pre-
miſſis ab alio interrogatus ⁊ informatus nō fuerit ſeipſum
interroget conſiderando: ſi ſit diſpoſitus vt p̄fert̄: Qui aūt ſic
diſpoſitus eſt ſe totū paſſioni cōmittat continue eam retinu-
ando atqƺ meditando. Nam ꝑ hec oēs temptatōes dyaboli
⁊ in fide maxime ſupant̄. Vñ notandū ꝙ morituri grauio-
res hñt tēptatōes q̄ƺ nunqƺ pri⁹ habuerunt. Et ſunt quinqƺ
vt poſtea patebit contra quas angelus ſuggerit eis quinqƺ
bonas inſpiratōes. Sed vt oībus iſta materia ſit fructuoſa
et nullus ab ipſius ſpeculatione ſecludat̄: ſed inde mori ſalu-
briter diſcat tam lr̄is: tantū litterato deſeruientibus q̄ƺ yma-
ginibus layco et litterato ſimul deſeruientibus cunctoꝝ ocu-
lis obijcitur. Que duo mutuo correſpondentes: hñt ſe tanq̄ƺ
ſpeculū in quo preterita et futura tanq̄ƺ p̄ntia ſpeculantur.
Qui ergo bene mori velit: iſta cū ſequentib⁹ diligēter ꝯſideret

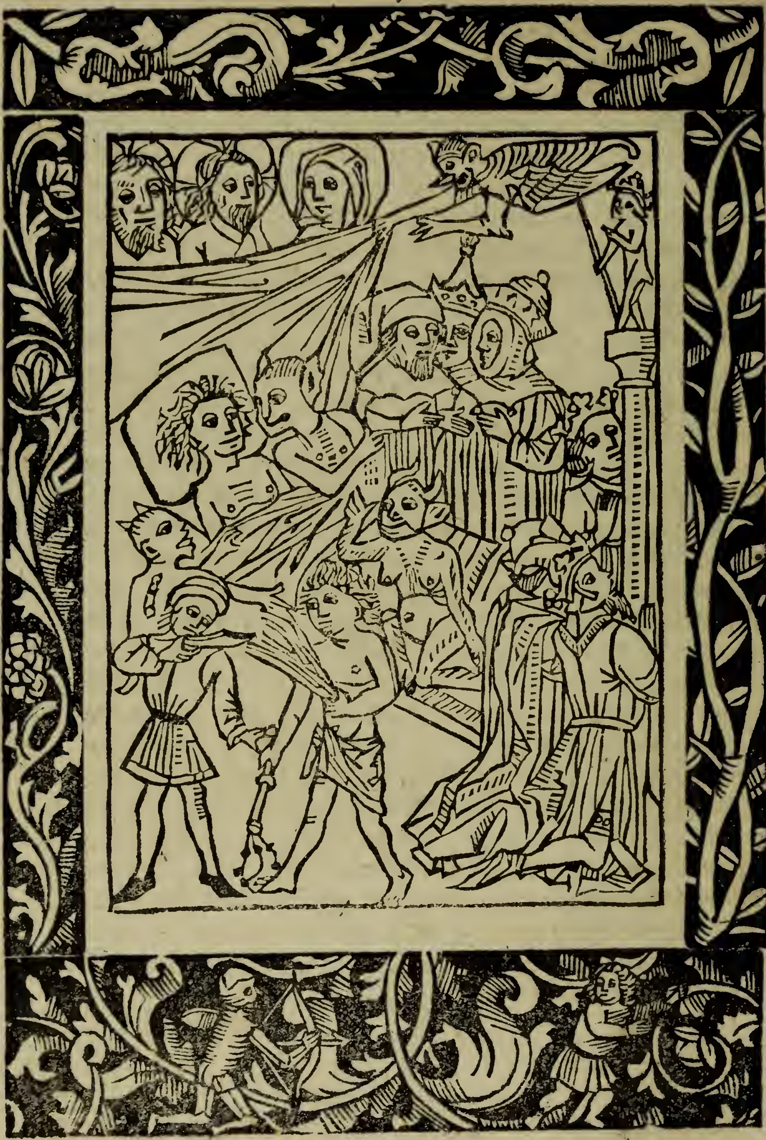
¶ Temptatio dyaboli de fide

Ex quo fides eſt tocius ſalutis fundamentum: ꝛ ſine ea nulli omnino poteſt eſſe ſalus: Teſte Auguſtino q̄ ait Fides eſt bonoꝝ omniū fundamentū: et humane ſalutis initium. Et Bernhardo dicente. Fides eſt humane ſalutis initium: ſine hac nemo ad filioꝝ dei numerum poteſt pertinere ſine hac omnis laboꝛ hōis eſt vacuus. Ideo dyabolus tociꝰ humani generis inimicus totis viribus hōiem in extrema infirmitate ab illa totaliter auertere nititur. Vel ſaltem ad deuiandum in ea ipm̄ inducere laboꝛat: dicens: tu miſer in magno ſtas erroꝛe nō eſt ſicut credis: vel ſicut pꝛedicat᷑: Infernꝰ fractus eſt. Quicquid homo agit: licet aliquē vel ſeipm̄ occidat cum indiſcreta penitentia ſicut aliqui fecerunt. Vel ydola adoꝛat: vt reges paganoꝝ: ꝛ plures pagani faciunt: nōne in fine idem eſt: quia nullus reuertitur dicens tibi veritatem ꝛ ſic fides tua nihil eſt. Hijs ꝛ ſimilibus dyabolus maxime laboꝛat vt hoīem in extremis agētem a fide auertat: qꝛ bene ſcit. Si fundamentum ruat omnia ſuper edificata ruent. Secundū tamen ꝙ dyabolus in nulla temptatione hoīem cogere poteſt: nec etiam aliquo modo pꝛeualere: vt ſibi cōſenciat qꝫdiu vſum rationis habuerit: niſi ſponte voluerit ei conſentire quod certe ſuper omnia cauēdum eſt. Vnde apoſtolus Fidelis deus qui nō patitur nos temptari ſuper id qđ poteſtis: ſed faciet cum temptatōe ꝓuentum vt poſſitis ſuſtinere.

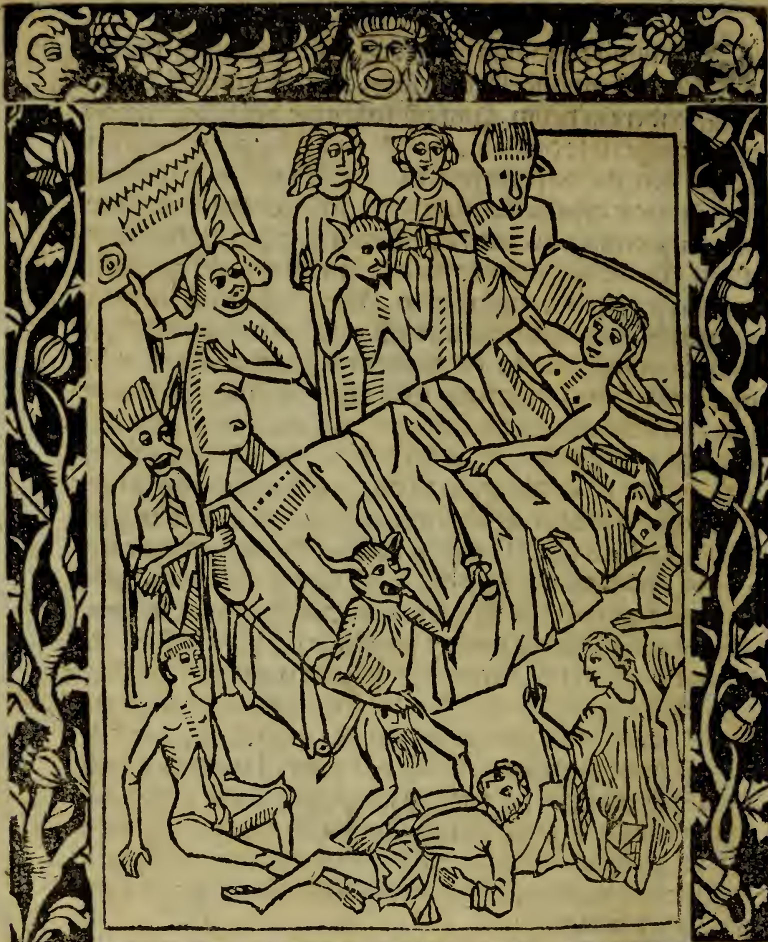
¶ Bona inſpiratio angeli de fide

Contra primã temptatõem dyaboli dat angel⁹ bonã inſpiratõem dicens: O homo ne credas peſtiferis ſuggeſtionibus dyaboli cum ipſe ſit mendax. Nam menciendo ꝓthoparentes decepit: nec aliquo modo in fide dubites: Licet ſenſu vel intellectu comprehendere nõ valeas: qꝛ ſi cõprehendere poſſes nullatenus eſſet meritoria. Juxta illd̃ Gregorij. Fides nõ habet meritũ cui humana rõ p̱ebet experimentum. Sed memento verba ſctõꝝ patrum: ſcꝫ ſancti Pauli ad Hebreos. xj. dicentis. Sine fide impoſſibile eſt placere deo. Et Johãnis. iij. Qui non credit iam iudicatus eſt. Et Bernhardi dicentis. Fides eſt primogenita inter virtutes. Et iteꝝ beatioꝛ fuit Maria ꝑcipiẽdo fidẽ xp̃i: qꝫ carnẽ xp̃i. Cõſidera etiã fidẽ antiquoꝝ fideliũ Abrahã Yſaac et Jacob ⁊ quoꝝũdam gentiliũ ſcꝫ ioab moab meretricis et ſimiliũ: Silr̃ fidem aplõꝝ necnon immutabiliũ martyꝝ ꝓfeſſoꝝ atqꝫ virginum. Nam per fidem oẽs antiqui ⁊ moderni placuerunt. Per fidem ſanctus Petrus ſuper aquas ambulauit: ſanctus Johãnes venenũ ſibi ꝓpinatũ ſine nocumento bibit montes caſpy orante Alexandro per fidẽ adunati ſunt. Et ideo fides a deo merito benedicta ꝓpterea viriliter debes reſiſtere diabolo ⁊ firmiter credere omnia mandata eccleſie: Quia ſctã eccleſia errare non poteſt cum a ſpũ ſctõ regatur. Nota qꝫ cito infirmus ſentit ſe temptari contra fidem: cogitet primo qꝫ neceſſaria eſt fides: qꝛ ſine ea nullus ſaluari poteſt. Secũdo cogitet qꝫ vtilis eſt: qꝛ omnia poteſt: dicente dño: Omnia poſſibilia ſunt credenti. Et iterũ. Quodcunqꝫ orantes pecieritis credite: quia accipietis. Et ſic infirmus faciliter dei gr̃a dyabolo reſiſtet. Quare etiam bonuꝫ eſt vt ſimbolum fidei circa ago infantem alta voce dicatur plurieſqꝫ repetatur: vt p̱ hoc infirmus ad fidei conſtantiam animetur ⁊ demones q̄ illud audire abhoꝛrent abigantur.

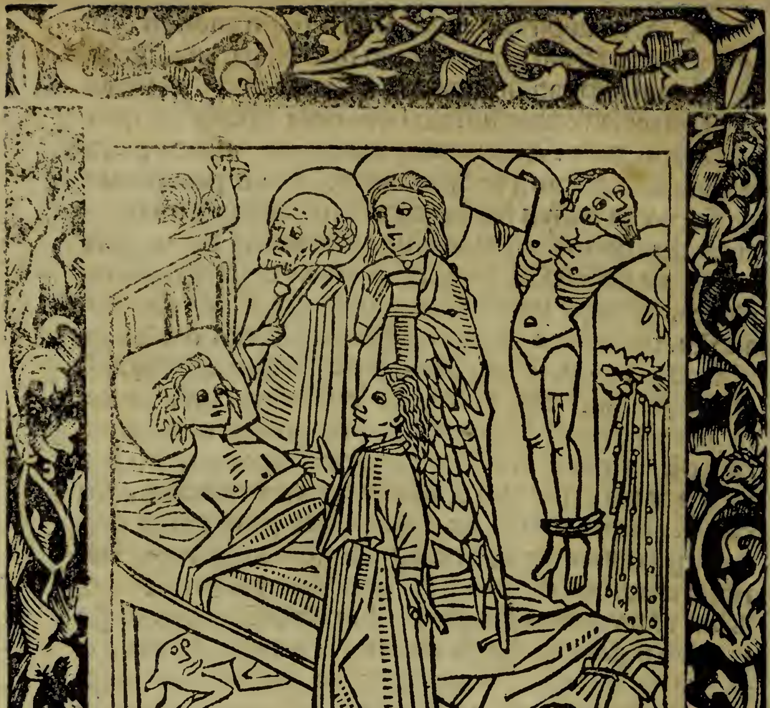
¶ Temptatio dyaboli de deſperatione.

SEcundo dyabolus temptat hoīem infirmum per deſperatōem: que eſt cōtra ſpem atq̧ ꝯfidentiā q̄ʒ homo debet habere in deum. Cum em̄ infirmus doloribus cruciatur in corpe: tunc diabolus dolorē dolori ſupaddit: obijciendo ſibi peccata ſua preſertim nō confeſſa: vt eū in deſperationem inducat dicens: Tu miſer vide pctā tua que tanta ſunt: vt nunq̄ʒ veniam acquirere poſſis: ita vt dicere poſſis cum Cayn. Maior eſt iniquitas mea q̄ʒ vt veniam merear: Ecce quō dei precepta tranſgreſſus es. Nam deū ſuper oīa non dilexiſti: hōībus iniuriam intuliſti: et tū bene ſcis: q nullꝰ poteſt ſaluari: niſi ſeruauerit mandata dei: qr dn̄s dicit. Si vitā ingredi vis ſerua mandata. Sed ſuperbe: auare: luxurioſe: guloſe: iracūde: inuidie: accidioſe vixiſti: attū p̄dicari audiſti q ꝑpter vnū pctm̄ mortale hō pōt damnari. Inſup ſeptem opa miſcdie nō impleſti: que tū dn̄s precipue inquiret in extremo die: vt ipēmet teſtatur dicens hijs qui a ſiniſtris ſunt Ite in ignē eternū: Nā eſuriui ⁊ nō dediſti mihi mādůcare. Sitiui ⁊ nō dediſti mihi potū ⁊c̄. Et ideo Jacobus dt. Judicium ſine miſcdia: erit illi qui ſine miſcdia fuit ſuper terram. Vides etiā q̄ʒ plures nocte ⁊ die in lege dei vigilātiſſime laborantes qui tū nullatenus de ſalute ſua preſumere audent: Quia nullus ſcit: An odio vel amore dignus eſt. Et ergo nulla ſpes ſalutis tibi relinquitur. Per iſta ⁊ ſimilia inducit hominem in deſperatōem: que ſup oīa mala eſt vitanda cū miſericordiā offendat dei que ſola nos ſaluat: Teſte propheta: Miſcdia dn̄i: qr non cōſumpti ſumus. Et Auguſtinus dicit Vnuſquiſq̧ poſitus in peccato: ſi de venia vera deſperauerit miſericordiam funditus perdit: Nihil em̄ ſic deum offendit q̄ʒ deſperatio.

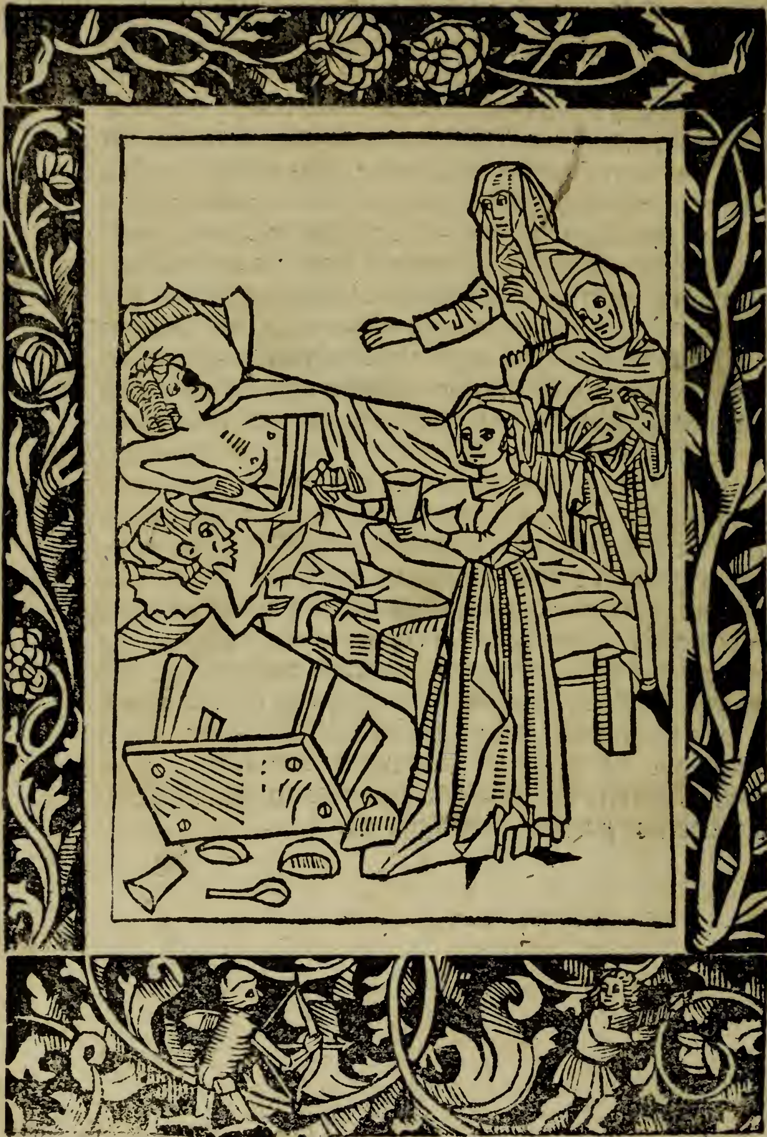
¶ Bona inſpiratio angeli contra deſperationem

Contra ſcdam temptationem dyaboli dat angelus bonam inſpirationem dicens: O homo quare deſperas Licet em̄ tot latrocinia: furta: et homicidia ꝑpetraſſes: quot ſunt maris gutte ⁊ arene: etiam ſi ſolus tocius mundi peccata cōmiſiſſes. Etiam ſi de eiſdem nunꝗ̄ prius penitentiam egiſſes: nec ea ꝯfeſſus fuiſſes: nec etiā mō ad confitēdum: ea facultatem haberes: nihilominus deſperare nō debes: quia in tali caſu ſufficit ſola contritio interior: Teſte pſalmiſta. Cor contritum et humiliatū deus nō deſpicies. Et Ezechiel ait: Quacunqꝫ hora peccator ingemuerit: ſaluus erit. Unde Bernhardus ait. Maior eſt dei pietas ꝗ̄ꝫ queuis iniquitas Et Auguſtinus: Plus poteſt deus miſereri ꝗ̄ꝫ homo peccare. In caſu etiam ꝙ tibi conſtaret ꝙ de numero damnandorum eſſes: nequaꝗ̄ꝫ adhuc deſperare debes: eo ꝙ deſperatio nihil agit niſi ꝙ per eam piiſſimus deus multo magis offenditur ⁊ alia peccata fortius aggrauantur pena quoqꝫ eterna vſqꝫ in infinitum augmentať: Chriſtus etiā pro peccatoribus crucifixus eſt: ⁊ nō ꝓ iuſtis: vt ipſemet teſtatur dicens Non veni vocare iuſtos: ſed pctōres. Exēplū habeas in Petro xp̄m negantem: Paulo eccleſiā perſequente: Matheo et zacheo publicanis: Maria magdalena peccatrice in muliere deprehenſa in adulterio: in latrone iuxta xp̄m in cruce pēdente maria egypciaca. Nota ꝗ̄ꝫ cito infirm⁹ ſentit ſe tēptari per deſperatōem cogitet ꝙ ipſa eſt peior ⁊ dānabilior omnibus peccatis: ⁊ ꝙ nunꝗ̄ꝫ debet admitti ꝓpter quecūqꝫ etiā pctā. Nam vt dicit Auguſtinus: Plus peccauit Judas deſperando ꝗ̄ꝫ iudei crucifigendo xp̄m. Secūdo cogitet ꝗ̄ꝫ vtilis ⁊ neceſſaria eſt ſpes: Quia ſm Chriſoſtimū eſt ſalutis noſtre anchora vite noſtre fundamentum: dux itineris ꝗ itur ad celum. Et ideo nunꝗ̄ꝫ eſt relinquenda propter: etiaꝫ quecunqꝫ peccata.

¶ Temptatio dyaboli de Impacientia

Tertio dyabolus temptat hominem infirmū per impacientiam que oritur ex magna infirmitate dicens: Cur tu pateris iſtam dolorem grauiſſimū qui eſt intollerabilis omni creature:et eſt tibi penitus inutilis:nec etiam tuis exigentibus de meritis dolor tantus iure deberet cauſari. Nam ſcriptū eſt.In penis benignior eſt temptatio faciēda Etiā qđ multū grauat:nullus tibi cōpatitur:qđ contra omnē rationē fieri nemo dubitat.Licet aūt amici ore compaciantur: tn̄ maxime ꝓpter bona relinquenda tuā mortem mente deſiderant:anima quidē corpe exuta vix per vnius diei ſpacium ꝓ omni ſubſtantia relicta corpus tuū hoſpitari voluit:iſtis et ſimilibus ad impacientiā que eſt contra charitatē qua tenemur deum diligere ſuper oīa nititur dyabolus hoīem inducere:vt ſic merita ſua perdat. Nota. ꝙ morituris maximus dolor corporis accidit his precipue qui nō morte naturali que raro eſt:⁊ ſicut docet experientia manifeſta:ſed frequenter ex accidentibus:puta febre vel apoſtemate:vel alia infirmitate graui vl' afflictiua atqꝫ longa diſſoluūtur:que quidē infirmitas pleroſqꝫ et precipue ad mortē indiſpoſitos ⁊ iniuſte morientes adeo reddit impacientes atqꝫ murmurātes vt plerūqꝫ ex nimio dolore in impacientia amētes atqꝫ inſenſati videantur:ſicut ſepe viſum eſt in multis.Ex quo vere ꝯſtat ꝙ tales vtiqꝫ in vera deficiant charitate:teſte Iheronimo q̇ ait.Si quis cum dolore egritudinē vel mortem patitur:ſeu accipit:ſignum eſt ꝙ ſufficienter deum non diligit.Et Paulꝰ ait.Charitas paciens eſt:benigna eſt.

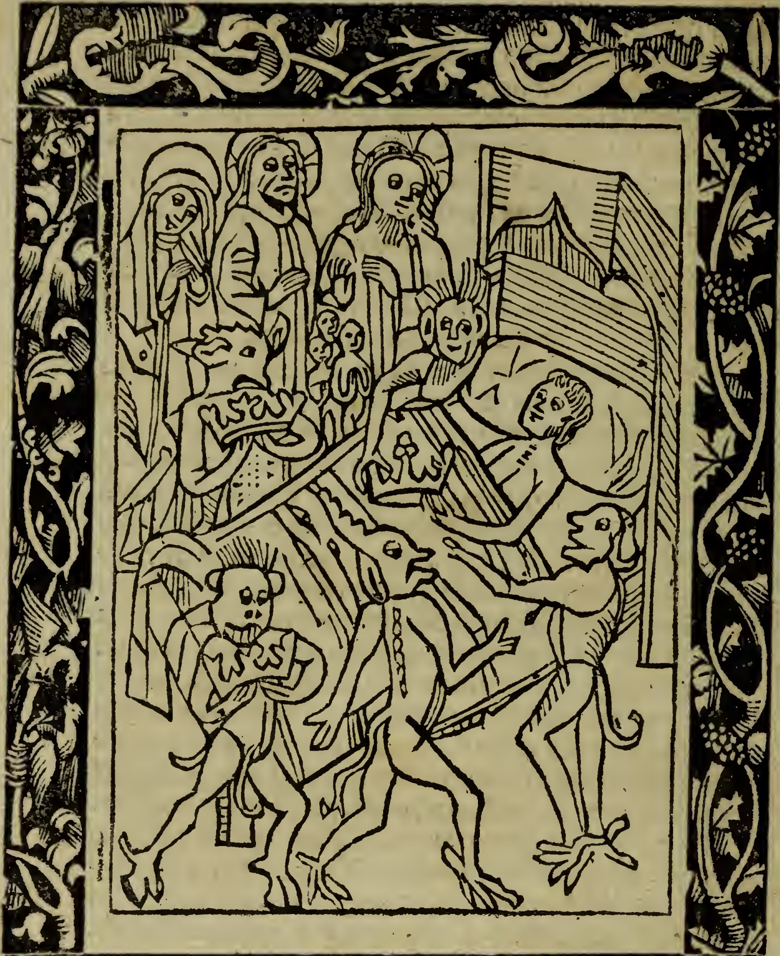
¶ Bona inſpiratio angeli de Pacientia.

CONtra tertiam temptationem dyaboli: dat angel⁹ bonam inſpirationem dicens: O homo auerte ab impacientia animum tuum per quam dyabolus ſuis mortiferis inſtigationibus nihil aliud q̄ʒ anime tue detrimentū. Querit nam per impacientiam et murmur anima perditur ſicut per pacientiā poſſidetur: Teſte Gregorio qui ait: Regnum celorum nullus murmurans accipiet. Te igitur infirmitatis que reſpectu meritorum tuorū leuis eſt: nō tedeat cū ipſa ante mortem ſit quaſi quoddam purgatorium cum tolleratur: vt oportet fideliter ⁊ pacienter ⁊ libenter cuʒ gratitudine: quia non ſolum gratitudine opus eſt in his q̄ ſunt ad conſolatōem: ſed etiam que ſunt ad afflictōem: Quia vt Gregorius ait. Miſericorditer deus tp̄alem adhibet ſeueritatem ne eternam inferat vltionem. Et Auguſtinus. Dn̄e hic vre et ſeca: vt ineternum mihi parcas. Nulle ergo tribulatōnes te perturbent: Quia xp̄m nolle te relinquere: Oſtēdūt iuxta illō Auguſtini. Mala que nos hic puniunt: ad deum nos ire cō pellunt. Non igitur anime ſalus approbatur in carnis beneplacitis. Sed potius eterna damnatio. Juxta illud Auguſtini. Signum manifeſte damnationis eſt beneplacita aſſeq̄ ⁊ a mundo diligi. Et iterum mirum eſt ꝙ omnibus in eternum damnandis omnes lapides non ſurgunt in ſolatium: ſed magis mirum eſt: ꝙ omnibus ineternum ſaluandis oēs lapides non ſurgunt in periculum. Repelle ergo a te impacientiam tanq̄ʒ peſtem violentam et aſſūme pacientiam ſcutū fortiſſimum quo omnes inimici anime faciliter ſuperantur et reſpice chriſtum paciētiſſimum et omnes ſanctos vſqʒ ad mortem. Nota cum infirmus ſentit ſe temptari per impacientiam conſideret primo q̄ʒ nociua eſt impacientia: q² ipm̄ inquietando et perturbando a deo auertit: Quia dn̄s dicit

Super quem requieſcet ſpiritus meus: niſi ſuper quietum et humilem corde. Secũdo conſideret ꝙ pacientia eſt ſollicite ſeruanda: primo qꝛ eſt neceſſaria. Vñ Paulus. Paciẽtia eſt vobis neceſſaria. Et dñs: nõne oportuit pati xp̃m ⁊ ita intrare in gloriam ſuã. Et Gregorius: Nunq̃ꝫ ſeruari concordia niſi per pacientiã valet. Scdo qꝛ eſt vtilis. Vñ dñs. In pacientia poſſidebitis animas veſtras. Et Gregorius. Melioris meriti eſt aduerſa tollerare q̃ꝫ bonis opibus inſudare. Idẽ. ſine ferro martyres eſſe poſſumus: ſi pacientiã in aĩo veraciter ſeruamus. Et Salomon. Melior eſt paciens viro forti et qui dñatur animo ſuo expugnatore vrbium.

Quarto dyabolus tẽptat hoĩem infirmũ per ſuijp̃ius cõplacentiã: que eſt ſuperbia ſp̃ualis ꝑ quã deuotis ⁊ religioſis atqꝫ perfectis magis eſt infeſtus. Cum eñ hominem ad deuiandũ a fide: aut in deſperatõem: aut ad impacientiam nõ p̃ot inducere: tunc eũ agreditur cum per ſuijp̃ius complacentiã tales in eum proijcit iaculas et cogitationes. O quã firmus es in fide: ⁊ q̃ꝫ fortis in ſpe: ⁊ q̃ꝫ conſtãter paciens es in tua infirmitate. O q̃ꝫ multa bona opat⁹ es maxime gloriari debes: quia non es ſicut ceteri qui infinita mala perpetrarunt: ⁊ ſolo gemitu ad celeſtia regna peruenerũt: igitur regnũ celoꝝ tibi iure negari non p̃ot: qꝛ legittime certaſti Accipe ergo coronã tibi paratã ⁊ ſedẽ excellentiorẽ pre ceteris obtinebis: ꝑ iſta et ſimilia dyabolus inſtantiſſime laborat hominem inducere ad ſp̃ualem ſuperbiã ſiue ad ſuijp̃i⁹ cõplacentiã. Pro quo notandũ quod iſta ſuperbia multum eſt vitanda: Primo qꝛ per eam hõ efficitur ſimilis dyabolo Nam per ſolã ſuperbiã de angelo factus eſt dyabolus. Secundo quia per ip̃am homo videtur cõmittere blaſphemiã per hoc ꝙ bonum quod a deo habet a ſe preſumit habere. Tertio quia tanta poſſet eſſe ſua complacentia ꝙ per hanc damnaretur. Vnde Gregorius. Reminiſcẽdo quis boni geſſit dum ſe apud ſe erigit apud auctorem humilitatis cadit. Aug⁹. Nõ ſi ſe iuſtificauerit ⁊ de iuſticia ſe p̃ſumpſerit cadit

¶ Bona inſpiratio angeli contra vanam glo:iam

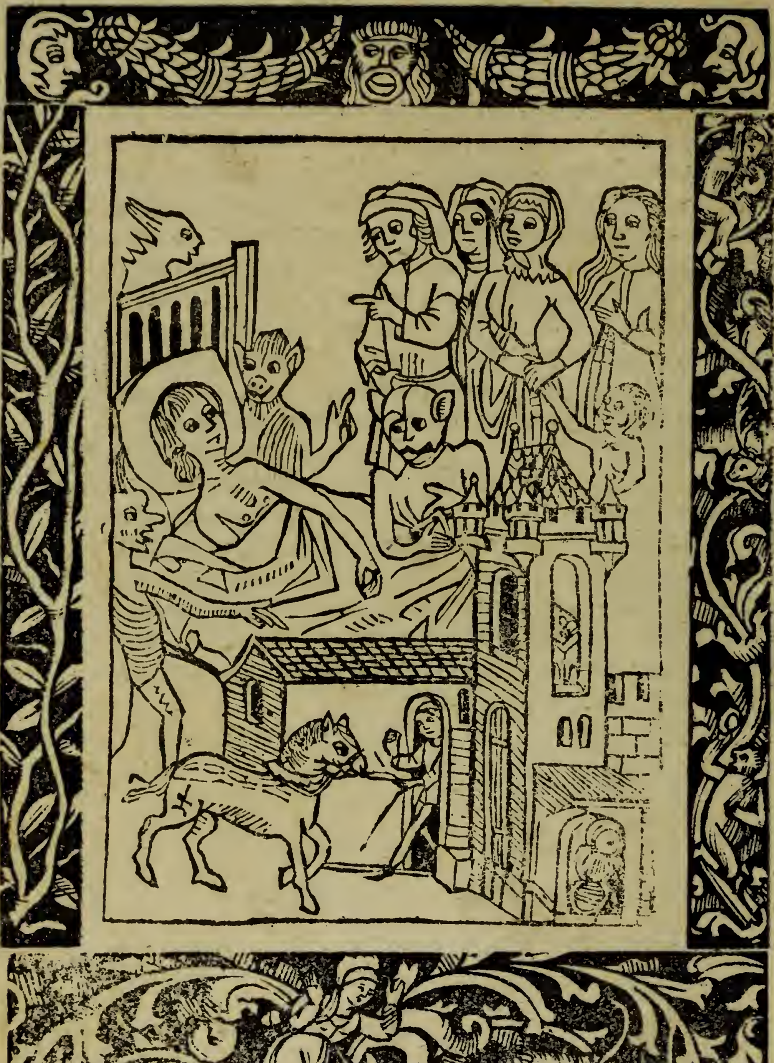
Contra quartam temptationem dyaboli: dat angelus bonam inſpirationem dicens: Miſer cur tu ſuperbis aſcribendo tibiipſi conſtantiam in fide: ſpe ꝛ paciētia: que tñ ſoli deo aſcribēda eſt cum nihil boni a te habeas domino dicente: Sine me nihil poteſtis facere: et alibi ſcriptū eſt. Non tibi arꝛoges: non te iactes: non te inſolenter extollas: nihil te pꝛeſumas: nihil tibi tribuas. Et dñs ait: Qui ſe exaltat humiliabitur. Et iterum. Niſi efficiamini ſicut paruulus iſte: non intrabitis in regnum celoꝛum. Humilia ergo te ꝛ exaltaberis dicente dño. Qui ſe humiliat exaltabitur. Et Auguſtinus Si te humilias deus deſcendet ad te. Si te exaltas deus recedet a te. Auerte ergo mentem tuam a ſuperbia que luciferꝫ quondam angeloꝛum pulcherrimum fecit dyaboloꝛum defoꝛmiſſimū: et de alta celoꝛum pꝛoiecit ad inferni pꝛofunda que etiam fuit cauſa omnium pctōꝝ. Unde Bernhardus. Inicium omnis peccati ꝛ cauſa totius perditiōis eſt ſuperbia. Idem tolle hoc vicium ꝛ ſine laboꝛe omnia vicia reſecātur. Unde ſingulariter notandum ꝙ quandocunqꝫ moꝛiturus ſentit ſe temptari per ſuperbiā: debet pꝛimo cogitare ꝙ ſuperbia tantum deo diſplicuit ꝙ ſola ipſius occaſione nobiliſſimam creaturarū Luciferum cum omnibus ſibi adherentibus de celis relegauit ineternum damnādo. Et ſic ex tali cōſideratione ſe humiliat atqꝫ depꝛimat ſua recogitando pctā quia ignoꝛat: an odio vel amoꝛe dignus ſit. Unde debet pꝛecipue capere exemplum a ſancto Anthonio cui dyabolꝰ dixit O anthoni tu me viciſti: cum enī volo te exaltare: tu te depꝛimis cum te volo depꝛimere tu te erigis. Secundo debet cogitare ꝙ humilitas tantum deo placuit ꝙ pꝛecipue ipſius occaſione glorioſa virgo Maria deum concepit: ꝛ ſuper choros angeloꝛum exaltata eſt.

¶ Temptatio dyaboli de Auaricia

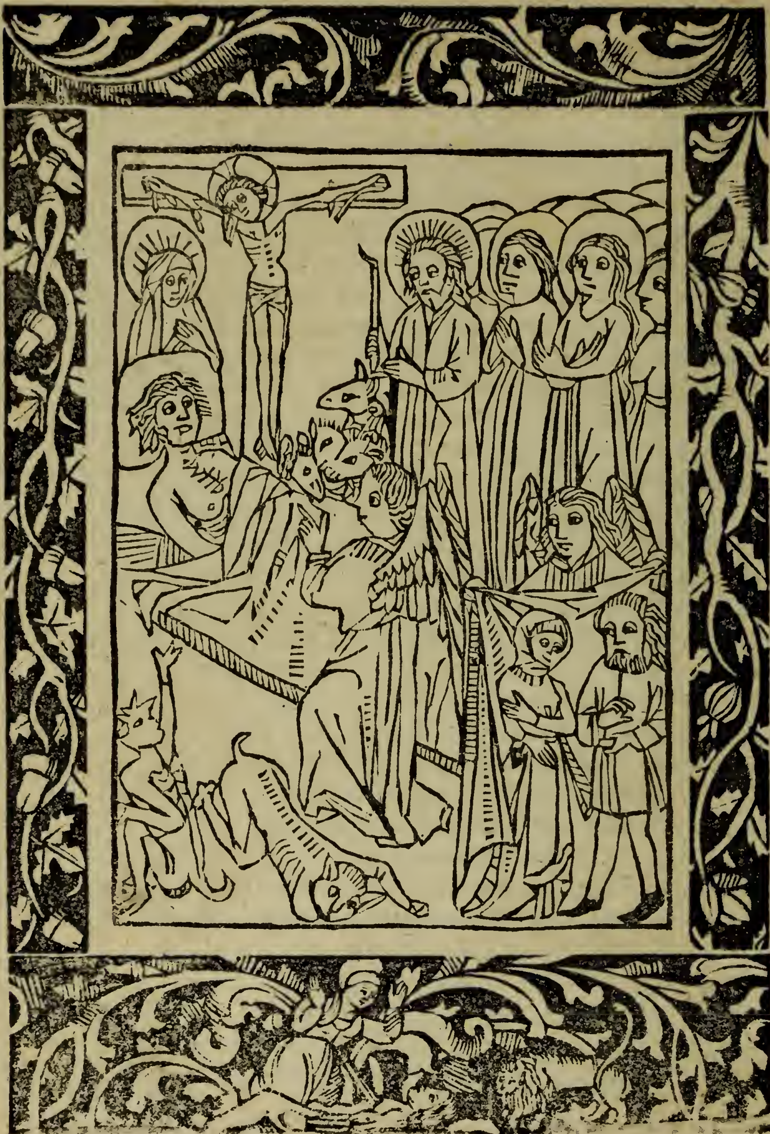
Quinta tẽptatio dyaboli eſt auaricia magis ſeculares ꝛ carnales infeſtans: que eſt nimia occupatio temperalium atq; exteriorum circa vxores ꝛ amicos carnales: ſeu corporales diuicias: atq; alia que magis in vita ſua dilexeſt per quem dyabolus hominem maxime vexat in fine dicens: O miſer tu iam relinques oĩa tpalia que ſollicitudinibus et laboribus maximis ſunt congregata: etiam vxorez: proles ꝛ conſanguineos: amicos chariſſimos: ꝛ oĩa alia huius mundi deſiderabilia quorũ te ſocietati adhuc intereſſe tibi magnum foret ſolaciũ ipĩs quoq; magni boni occaſio. Hec ꝛ ſimilia dyabolus homini in extremis de auaricia preſentat vt ſic per amorẽ ꝛ cupiditatem terrenorum auertat amore dei ꝛ prop ia ſalute. Unde ſingulariter notanduz ꝙ maxime caueri debet ne cuiq; moriente: amici corpales vxor liberi diuicie ꝛ alia temporalia ad memoriam reducantur: niſi inquantum illud infirmi ſpũalis ſanitas poſtulet aut requirat: quia alias maxime periculoſum eſſet cum ſic ab his que ſpiritus ꝛ ſalutis ſunt quibus maxime tunc omnibus viribus interioribus ꝛ exterioribus intendendum eſt reuocaretur ad iſta miſerabilia temporalia ꝛ carnalia: tunc cum maxima ſolicitudine a memoria ꝛ mente remouenda in quibus certe tũc occupari eſt valde periculoſum.

C

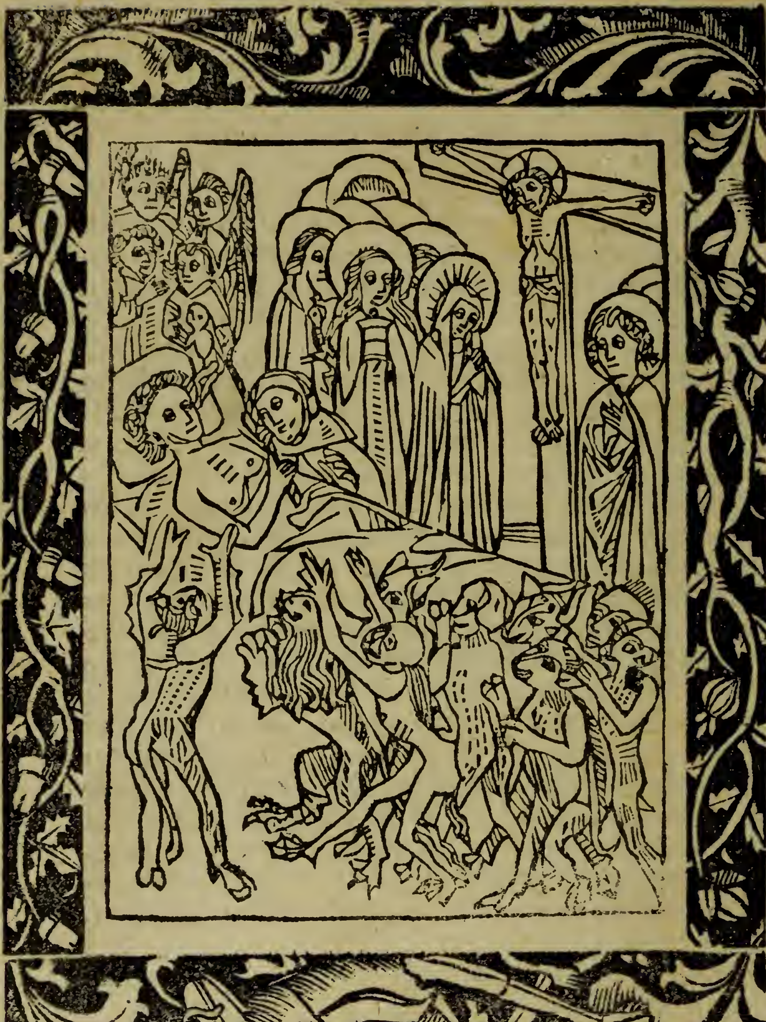
¶ Bona inſpiratio angeli contra Auariciam.

COntra quintam temptationem dyaboli dat angelus bonam inſpiratōnem dicens: O homo: auerte aures tuas a mortiferis ſuggeſtionibus dyaboli quibus te irridere ꝛ inficere conatur. Et oīa tpalia totaliter poſtpone quorū memoria vtiqꝫ nihil ſalutis conferre pōt: ſed magnū impedimentum memor verboꝝ dn̄i ad eos qui iſtis adherent. Niſi quis renunciauerit oībus que poſſidet nō pōt meus eē diſcipulus. Et iterum. Si quis venit ad me ꝛ nō odit pr̄em ſuū ꝛ matrē et vxorē ꝛ filios ꝛ frēs ꝛ ſorores adhuc non pōt meus eſſe diſcipulus. Itē ad eos q̇ iſtis renunciant dicit. Et oīs q̇ reliquerit domū vel frēs vel ſorores: aut patrem aut mr̄em aut vxorem aut filios aut agros ꝓpter nomē meū centuplū accipiet: ꝛ vitam ēternā poſſidebit. Memento etiā paupertatem xp̄i in cruce ꝓ te pendentis matrē dilectiſſimā ꝛ diſcipulos chariſſimos ꝓpter tuam ſalutē ſpontiſſime relinquentis. Conſidera etiā quot tot viri ſancti in iſto contemptu rerum tpalium ſecuti ſunt eum audituri illud. Venite bn̄dicti pr̄is mei poſſidete regnū paratum vobis ab origine mūdi. Imprime ergo iſta tue menti ꝛ oīa tranſitoria tanq̄ꝫ venenum a te penitus repellendo cor tuum ad voluntariam pauptatem integre conuerte: ꝛ ſic regnum regnū celorum ex ꝓmiſſo tibi debetur dicente dn̄o. Beati paupes ſpū qm̄ ipſoꝝ eſt regnū celoꝝ: teqꝫ totum deo qui tibi diuicias conferet ſempiternas plenarie cōmitte totam tuam fiduciam in eum fundēs. Nota quando infirmus ſentit ſe temptari per auariciā ſeu amorem terrenorum conſideret primo ꝙ amor terrenoꝝ a deo ſeparat: quia dei amorē ſecludit. Teſte Gregorio qui ait: Tanto quis a ſuperno amore diſiungitur: quanto hic inferiꝰ in creaturis delectatur. Secundo conſideret ꝙ voluntaria paupertas hominem beatificat et ad celum ducit dicente domīo Btī paupes ſpū qm̄ ipoꝝ eſt regnū celoꝝ.

SI agoniſans loq̄ ⁊ vſuȝ rõnis hr̄e potuerit fundat oꝛo nes deū pꝛio inuocãdo: vt ipm̄ p ineffabilē mīaȝ ſuaȝ ⁊ virtutē paſſiōis ſue ſuſcipe digneť. Scđo diligēter inuocet glorioſam virginē mariā ꝓ ſua mediatrice. Deinde oēs angelos ⁊ pꝛecipue angelū ꝓ ſua cuſtodia deputatum: Deinde apl̄os: martyres ꝯfeſſoꝛes atq̄ʒ virgīes ſpeciali⁹: tn̄ illos q̄s vel quas pꝛius ſanus in veneratōe habuerit ⁊ dilexit: quo. ū ymagines cū ymagine crucifixi ⁊ btē Marie virginis ei pꝛeſenteť. Itē dicat ter iſtū verſum. Dirupiſti dn̄e vincula mea tibi ſacrificabo hoſtiā laudis. Nā iſte v̄ſus ſm̄ Caſſiodꝛū tāte credit̄ eſſe v̄tutis: vt pctā hoīm dimittanť: ſi in fine vera cōfeſſiōe dicať. Itē dicat ter hec verba vel ſil'ia q̄ in ſūma beato Auguſtino aſcribunť: Pax dn̄i nr̄i ih̄u xp̄i: ⁊ virtus paſſiōis eius ⁊ ſignū ſctē crucis: ⁊ integritas btiſſime v̄ginis marie et bn̄dictio oīm ſctōꝝ ac ſctāꝝ cuſtodia angeloꝝ: necnon ſuffragia oīm electoꝝ ſint inter me ⁊ oēs inimicos meos viſibiles ⁊ inuiſibiles in hac hoꝛa moꝛtis mee a̅e. Vltīo dicat. In manus tuas cōmendo ſpm̄ meū. Si aūt infirm⁹ nō ſciat oꝛoes dicere: dicat aliq̄s de aſtātib⁹ alta voce corā eo oꝛoes: vel hyſtoꝛias deuotas in quibus quidē ſane delectabať. Ipe vero oꝛet coꝛde ⁊ deſiderio: vt ſcit ⁊ pōt. Vn̄ nota ex q̄ tota ſal⁹ hominis in fine ꝯſiſtat ſollicite curare debet vnuſq̄ſq̄ʒ: vt ſibi de ſocio vel amico deuoto fideli ⁊ ydoneo ꝓuideat ei q̄ in extremis fideliter aſſiſtat ad fidei conſtantiā: pacientiā: deuotōeȝ: confidentiā ⁊ pſeuerantiā ipm̄ incitãdo a minando ⁊ in agonia oꝛationes deuotas fideliter dicēdo. Sed heu pauci ſunt: qui in moꝛte ꝓximis ſuis fideliter aſſiſtunt: interrogando: monendo: ⁊ ꝓ ipis oꝛando: pꝛeſertim cū ipi moꝛiētes nondū moꝛi velint ⁊ aīe moꝛientiū ſepe miſerabiliter periclitanť.

¶ Impꝛeſſum Nürmberge p Ven̄. dn̄m Io. W. Pꝛeſbr̄m.

m. 15

A.

April 1941

The Art of Dying

THE Library has recently acquired a fine copy of the *Ars Moriendi* [**G.409.170], published at Nuremberg about 1510. All but one of the eleven full-page woodcuts represent the trials of a dying man, surrounded by the wicked and benevolent spirits that haunt his final hours. The last plate shows God the Father enthroned among angels, pointing to Christ on the Cross.

The book is an interesting late version of the popular block book. The original designs from which the woodcuts are copied were probably engraved on copper by the imaginative German artist, the Master E. S. As the present volume testifies, the series maintained its popularity until well into the sixteenth century, when the medieval conception of death became outmoded.

According to the *Ars Moriendi* — or, as Caxton translated it, "the craft for to deye" — there are five dangers which the dying man must overcome to ensure his soul's safety. He is tempted successively by the devils of infidelity, despair, impatience, vainglory, and avarice, to be saved in each case by an angel. Finally the Church triumphs, and the new-born soul ascends to Heaven. In the early block books the pages were large, and even the illiterate could comprehend the pictures. In the 1510 edition the designs are small and sometimes the text is on the reverse of the illustration instead of opposite it. Nevertheless, the woodcuts are very effective, especially the one on the title-page, showing a sick man with his attendants, and the one depicting the Almighty at the end. J. E.